

Çelik, M.U. 2019, "Ahmet Uhri, Anadolu'da Ölümün Tarihöncesi Bir Geleneğin Oluşum Süreçleri", *Amisos*, 4/7, 311-315.

AMİSOS / AMISOS

Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 7 (Aralık/December 2019), ss./pp. 311-315

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

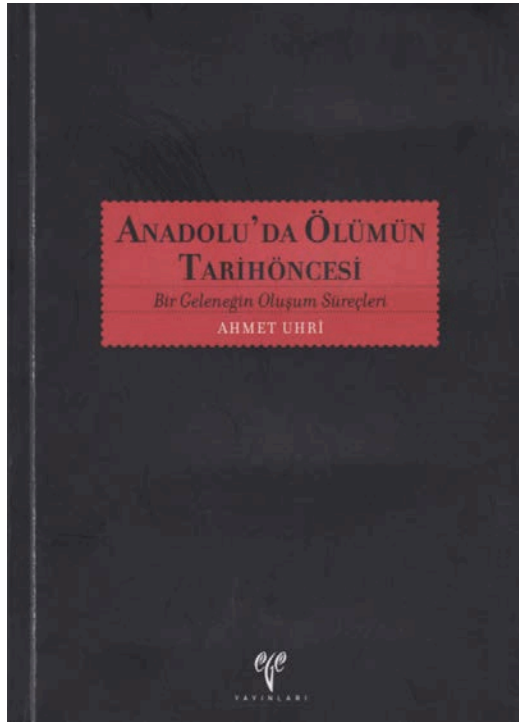
Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi/Received: 02. 12. 2019

Kabul Tarihi/Accepted: 26. 12. 2019

AHMET UHRİ, ANADOLU'DA ÖLÜMÜN TARİHÖNCESİ BİR GELENEĞİN OLUŞUM SÜREÇLERİ

Musa Uğur ÇELİK*

Yazarlığını Ahmet Uhri'nin yaptığı Anadolu'da Ölümün Tarihöncesi Bir Geleneğin Oluşum Süreçleri başlıklı kitap, Ege Yayınları tarafından 2010 yılında yayımlandı. Kitap yurtiçi ve yurtdışında farklı üniversitelerde Ölü Gömme Gelenekleri ve Kökenleri üzerine çalışan bilim insanlarının tamamlanmış veya devam etmekte olan kazı ve araştırmaları hakkındaki değerlendirmeleri bir araya getirmiş ve insanoğlunun geçmişten günümüze kadarki süreçte uyguladığı ölü gömme adetlerini okuyucuya sunuyor.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Türkiye.

E-posta: ugurcelikk1995@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1692-8861>

Günümüzde hala ölüm olayı insanlar için bilinmezliğini korumaktadır. Geçmişten günümüze kadar olan zaman aralığında çağlar boyunca farklı türlerde ölü gömme adetleri ve mezar türleri görülmüştür. Bunlar kimi zaman farklı kültürel uygulamalardan ileri gelse de, kimi zamanda geçmişteki insanın zamanla dini inancının gelişmesi ve değişmesi sonucunda oluşmuştur. Anadolu'da birçok yerde farklı tipte mezar türleri görülmektedir. Bunlar; basit toprak mezar, pişmiş toprak mezar, sanduka mezar, kurganlar, oda mezarlar şeklinde görülmüştür. İnsanların önceden ölümlerini sadece basit toprak mezarlara gömerken, zamanla daha çeşitli türlerde defin işlemleri yapmaya başlamışlardır. Aslında bu durum bahsi geçen farklı kültürlerin ölümlerini anmanın ve tekrar doğuş olarak adlandırılan öteki dünya inancının bir göstergesidir.

Önsözünü Ahmet Uhri'nin yazdığı kitap, 3 bölümden oluşup 228 sayfadır. Genel hatlarıyla bölümlere bakıldığında; 1. Bölümde (s.21-52) "Ölüm Olgusu ve Ölü Gömmenin Kültür Tarihi İçindeki Yeri" başlığı altında alt başlıklarla ölü gömme adetlerinin temelinde nelerin olduğuna, ölüm olayının çağlar boyunca insanların dikkatini nasıl çektiğine, tanrı inancıyla birlikte nasıl şekillendiğine farklı alt başlıklarla değinilmiştir. "Ölümün Anlamı" (s.21-26) başlığında yazar "*Ölüm yeryüzündeki tüm varlıkları, toplumları, kültürleri, sosyal kurum ve kuruluşları, hatta insanın zaman anlayışına göre sonsuz gibi görünse de tüm gök cisimlerini ve evreni kapsayan bir olgu olarak ister fen bilimleri, isterse de sosyal bilimlerin olsun bütün alanlar için ilgi çekici bir konudur.*" cümlesi ile okuyuculara ölüm hakkında düşünmeye sevk etmiştir. Bu başlık altında ölümün evrensel niteliğine değinilmiş ayrıca çıkarımlar yapılarak insanların diğer canlılardan farklı olarak bu bilince sahip olduğu, ölüm kavramını anlayarak bunun somut kanıtları olarak da mezar yapması ifade edilmiştir. "İnsanın Bilişsel Gelişimi İçinde Ölü Gömmenin Yeri" (27-31) başlığı altında ise, ölümün insanların aklında yer edinmesi ile birlikte ölüm bilincinin ölüm olgusunun yerleşmesini ve bu durumla birlikte insanın ölüsünü gömmeye başlamasına dikkat çekilmiştir. "Ölüm ve Din" (s.32-35) başlığı altında ölü gömmenin yanında yapılan ritüellerle birlikte başka dünyaya geçiş adı altında ruh kavramını anlayan insanın din olgusunu, inancını kavraması anlatılmaktadır. "Ölüm ve Ruh" (s.36-44) başlığında yazar "*İnsanoğlu ruh kavramına neden gereksinmiştir?*", "Tarihöncesi bir mezarlık alanında kazı yapan bir arkeolog mezar içinde bulunduğu maddi kanıtlarla ruh kavramının o toplulukta olduğunu saptayabilir ve eğer saptayabiliyorsa buna neden gerek duyduklarını anlayabilir mi?" sorularını sorarak okuyucuyu düşünmeye sevk etmektedir. Bu başlığın altında ruh kavramının uyku ile olan ilişkisine ve insanların uyku tanımını ruh ile ilişkilendirmesiyle olan varsayımları yorumlamıştır. "Tanrı

Kavramı” (s.45-52) başlığında bahsedilen ölüm, ruh gibi olgulardan sonra doğan tanrı kavramını açıklayarak ata kültü gibi çoğu faktörün tanrı kavramının ortaya çıkmasına yardımcı olduğuna değinmiştir. 2. Bölümde (53-133) “Arkeolojik Veriler Işığında Tarih Öncesi Ölü Gömme Gelenekleri” alt başlıklarla ayrıntılı şekilde incelenmiştir. “Gelenegin Oluşumunda Gümü Uygulamaları” (s.53-54) başlığında “*Ölü bedeninin yakılarak gömülmesi olarak görülen bu uygulamada amaçlanan nedir?*” sorusuyla bizlere bu sorunun cevabını çeşitli şekilde vererek, ölü gömme biçimlerinden inhumasyon ve kremasyon gömülerden bahsetmiştir. Yapılan kazılar ve araştırmalar sonucunda örnekler verilerek anlatmış ve incelemiştir. “Gelenek Açısından Mezarların Konumu” (s.60-80) başlığı altında ise yerleşim içi gömü uygulaması ve yerleşim dışı gömü uygulaması anlatılmıştır. Bu gömü uygulamalarının nasıl ortaya çıktığı, erken toplumlarda ilk olarak kimler için uygulandığı incelenmiştir. “Gömme Tipleri” (s.81-88) başlığında hocker ve dorsal gömüler örnek verilerek arkeolojik kazılar ve buluntular ışığında açıklanmıştır. “Yönlendirme” (s.89-96) başlığı altında mezarlardaki iskeletlerin başlarının yönlendirilmesi ve gövdelerinin yönlendirilmesi incelenmiştir. “Mezar Tipleri” (s.97-128) başlığı altında basit toprak mezardan bu tipteki mezarların ilk ortaya çıkışından ve en erken örneklerinden bahsedilmiştir. Ayrıca pişmiş toprak mezarların ilk olarak nasıl kullanıldığından nerelerde kullanıldığından bahsedilerek pişmiş toprak mezarların çömlek ve pithos gömüler olarak ayrılmasından bahsedilmiş ve arkeolojik kazı ve buluntularla örneklendirilerek açıklanmıştır. Aynı başlık altında taş sandık mezarlar ve oda mezarlardan da bahsedilmiştir. Ayrıca bu mezar tiplerinden bahsederken günümüz mezar örneklerine benzediğini vurgulayarak anlatılmıştır. “Çoklu Gümü Uygulaması” (s.129-133) başlığı altında kazılarda bulunmuş çoklu gömülerin hangi amaçlarla yapıldığı, bunların sebeplerini ailevi bir mezar düşüncesi ile yapıp yapılmadığı, bu çoklu gömülerdeki ata kültürünün rolü sorgulanmıştır. “Gelenegin Biçimlendirilmesi Açısından Mezar Armağanları” (s.134) başlığı alt başlıklarla açıklanmış ve kendi içinde bölümlere ayrılmıştır. “İşlevsel ve Seküler Anlamlar Açısından Mezar Buluntuları” (s.138-158) başlığı altında nekropollerde yapılan kazılarda ele geçirilen yaş belirttiği düşünülen buluntuların doğruluğu tartışılmış ve bu buluntular örneklendirilmiştir. Cinsiyet belirten buluntular olarak da arkeolojik kazı ve verilerden faydalanarak kadın ve erkeklere ait genel mezar buluntularının işlevlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca takılardan, silah ve kesici aletlerden, ağırşaklardan bulunan mezar hediyelerinden arkeologların yaptıkları çıkarımlardan yararlanılarak açıklama yapılmıştır. ”Statü Belirticiler ya da Prestij Nesneleri” (s.158-166) adlı alt başlıkta ölen kişinin toplumsal statüsünü

belirten buluntulardan bahsedilmiştir. Mezarlarda bulunan buluntuların sadece maddi değerine göre değil ayrıca mezar türünün de o zamandaki sosyal statüyü belirttiğini örnekler ve kazılar ışığında açıklamıştır. “Ritüel ile İlgili Yerel Adet Olarak Nitelenebilecek Tekil Buluntular” (s.166-170) alt başlığında arkeolojik kanıtlardan yararlanarak bir bölgenin farklı yerleşimlerinde uygulanan birbirinden farklı ölü gömme ritüeli olabileceğinden bahsedilmektedir. “Multivalent/Çoğul Değerlikli Buluntular” (s.170-173) başlığı altında mezarlarda rastlanılmış buluntuların birden fazla anlamlarının bulunabileceğinden ve gömülen oyuncaklardan silahlara kadar bunların sadece ölü hediyesi olarak yaşamlarından bir anı değil aynı zamanda ölüme geçiş ritüeli için kullanılmış nesnelere olabileceği ihtimalinden bahsedilmiştir. “Ritüel Anlamlar Açısından Mezar Buluntuları” (s.174-176) adlı başlık altında yazar “*Ölü gömme ritüelleri sırasında uygulanan işlemlerin her bir adımı giriş bölümünde de belirtildiği gibi rit olarak nitelenmiş ve bu ritlerin birleşerek ritüeli oluşturduğu belirtilmiştir.*” diyerek bir bireyin yaşamında dönemsel geçiş ritlerinden bahsetmiş , mezarda ortaya çıkarılan buluntuların ayrılma, geçiş ve eşiksellik, bütünleşme evrelerinden birkaçı için mezara konmuş buluntular olduğunu belirtmiş ve bizlere bu evreleri açıklamıştır. “Ayrılma Evresinde Kullanılmış Olabilecek Buluntular” (s.176-194) başlığında ölünün mezara konulduğu zamana kadar olan işlevleri genellenerek açıklanmış ve arkeolojik verilerden örnekler verilmiştir. Bu buluntular “İğneler” (s.177-182), “Kulak Tıkaçları” (s.182-187), “İdol”, “Figürin veya Amuletler” (s.188-192), “Mezar Üzerindeki İşaretler” (s.192-194) olarak belirtilmiş ve arkeolojik kazı buluntuları ışığında açıklanmıştır. “Geçiş Evresinde Kullanılmış Olabilecek Buluntular” (s.195) ve “Bütünleşme Evresinde Kullanılmış Olabilecek Buluntular” (s.196-197) başlıkları altında bireyin ölümünden sonra cesedin mezara konmasıyla başlayarak, ölünün yanına konan mezar armağanlarının işlevselleştiği hususu ele alınmıştır. Bütünleşme evresinde ise ölünün ardından geride kalanların ölen ataları adına ruhlarını anması ve ölünün yanında bırakılan hediyelerin öteki dünya inancında işlevlerini kazanacağı düşüncesi işlenmiştir. Örnek olarak Anadolu’da yapılmış kazılar ve bu kazılarda ortaya çıkarılmış buluntulardan bahsedilmiştir. 3. Bölüm’de “Sonuç ve Bir Öykü” (s.199-206) başlığı altında yazar kendi çıkarımlarını yapmış ve konu hakkında kısa bir öykü ile okuyucuyu hayal kurmaya yönlendirmiştir.

Tanıtımı yapılan bu kitapta Anadolu’da ki ölü gömme gelenekleri, mezar türleri, uygulanmış defin işlemleri, mezar buluntuları ve tanrı, din, ruh olgusu başlıklar halinde ele alınarak okuyucuya sunulmuştur. Kitabın başlığında bir sınırlamaya gidilmemesi okuyucuya konunun tüm

çağları kapsayacağı düşüncesini vermektedir, alt başlık olarak ele alınan tarihsel süreç net bir şekilde belirtilse idi kitabın ana başlığı daha az yanıltıcı olabilirdi. Zira yazar kimi anlatılarında Demir Çağı'ndan bir - iki örnek vermiş olmakla beraber genel olarak Demir Çağı dışında kalmayı tercih etmiştir. Kitapta sadece tablolar verilmiş, görsellik konusunda fotoğraf, çizim ve harita kullanılmamış olması büyük bir eksikliktir. Kitabın son bölümünde verilen dizin kısmı tarama için bir kolaylıktır. Ege yayınları tarafından yayımlanan Anadolu'da Ölümün Tarihöncesi adlı kitapta önemsiz, gereksiz ayrıntılara yer verilmemiş, verilen örnekler ve bilimsel kazılarla anlatılan konu desteklenmiş ve yorumlanmıştır. Böylece okuyucunun konudan uzaklaşmadan verilen örnekler ve bilimsel veriler ışığında konuyu daha iyi kavraması sağlanmıştır. Bu bize eserin kalitesini göstermektedir. Bir çok arkeolojik kazı ve buluntu kaynaklarının yanı sıra başlıklar halinde anlatılan konu yazarın yorumlarıyla iyice pekiştirilmiştir.

Tanıtılan kitapta Anadolu'daki ölü gömme adetleri, ritüelleri ve buluntuları açısından okuyucuyu tatmin edici derecede bilgi vermektedir. Yazar geniş bir coğrafi bölgeyi ele almış ve geniş bir tarihsel süreci anlatırken yalın, anlaşılır bir dil kullanmış, eseri okunabilir boyut ve uygun başlıklarla -ana başlık hariç- sunmuştur. Kitap bilim adamlarına olduğu kadar ölü gömme adetlerine ilgi duyan amatör kişilere de hitap etmektedir. Bu özellikler, tanıtımı yapılan kitabı alanında özel kılmaktadır. Bu çalışmalarından dolayı kitabın yazarı Ahmet Uhri'ye teşekkür ederiz.